

Gauhati-Sz. (od 22 I 1970 Sz.-Gauhati, od 30 III 1992 z obecną nazwą); archidiecezja zajmuje 5196 km², liczy 1,1 mln mieszk., w tym 267 477 katolików, 30 parafii, 53 księży diec. i 103 zak., 365 zakonników i 1279 sióstr.

AAS 27(1935) 321-323, 62(1970) 29-30; AnPont 2010.

Leonard Fic

SZIMOGA, Shimoga, miasto i diecezja w pd. Indiach (stan Karnataka) eryg. z części archidiec. Bangalore i diec. Czirkmagalur jako sufr. Bangalore; zajmuje 21 405 km², liczy 7,7 mln mieszk., w tym 20 664 katolików, 21 parafii, 44 księży diec. i 20 zak., 29 zakonników oraz 243 siostry.

AAS 81(1989) 522-523; AnPont 2010.

Leonard Fic

SZKAPLERZ (łac. *scapulare*), część → habitu składająca się z 2 prostokątnych kawałków materiału, z otworem na głowę, niekiedy z kapturem, lub 2 małe kawałki materiału połączone tasiemką i noszone przez członków bractw → szkaplerznych.

I. SZ. ZAKONNY – Zalecany w regule bened. od VI w., pierwotnie był używany jako fartuch chroniący habit podczas pracy fiz.; wraz z powstaniem cystersów stał się integralną częścią ubioru zak.; sz. przyjęli m.in.: benedyktyni, bonifratrzy, dominikanie, kameduli, kapucyni tercjarze, karmelici, kartuzi, mercedariusze, paulini, bracia pocieszyciele z Getsemani (→ Getsemani 1°), sercanie biali, trynitarze, serwici oraz albertynki, augustianki, bazylianek, benedyktynki, bernardynki, brygidki, dominikanki, niektóre franciszkanki, kamedulki, kapucynki, karmelitanki bose, klaryski, loretanki-benedyktynki, pasterki, pijarki, serafitki i sercanki.

PEK XXXVII-XXXVIII 376-382; B.J. Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce*, Kr 1979, 21-26; G. Rocca, DIP VIII 1015-1018; LZP (passim); Danluk 356-357 (bibliogr.); T. Szkopek, *Szaty zbawienia*, Gd 2005.

Elwira Warda

II. SZ. ŚWIECKI – Pomniejszony sz. (tzw. mały sz.) zakładano w średniowieczu → oblatom bened.; od XV w. nadawano go jako znak agregacji i udziału w dobrach duchowych zakonów oraz przynależności do bractw; 1910 pap. Pius X ze względów prakt. zezwolił na noszenie → medalika zamiast sz.; nabożeństwo sz. ukształtowało się pod wpływem objawień → Szymona Stocka; wyrażało ono wiarę, że Maryja odziewa swych synów sz.; uważany za szatę Maryi, której opieka ma gwarantować zbawienie, odwołuje się do bibl. znaczenia szaty jako symbolu dobrodziejstw, opieki oraz mocy Bożej (Józef, Jonatan, Elias, ojciec syna marnotrawnego, frędzle płaszcz Jezusa), a także nowego życia i nowego człowieka w Jezusie Chrystusie; w duchowości → karmelitańskiej sz. jako szata Maryi (tak traktowała karm. habit → Teresa Wielka) jest symbolem życia chrześc. pod Jej opieką (→ Opieki Matka Boża), a także postawy Jana Apostoła Ewangelisty jako ucznia Chrystusa; w pobożności szkaplerznej sz. może mieć bezpośrednio odniesienie do Maryi jako → Pośredniczki Łask; jest także znakiem przynależności do zakonu i zaangażowania w życie ewangeliczne w duchowości karm.; dawniej w pobożności akcentowano przywilej → sobotni dla osób noszących sz.; współcześnie podkreśla się dar łaski uświęcającej w momencie śmierci.

G. Rocca, DIP VIII 1015-1018 (bibliogr.); L. Saggi, DSAM XIV 390-395; *Obrzęd błogostawienia i nalożenia Sz. Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel*, Kr 2001, 2011³; *Dizionario carmelitano*, R 2007, 778-782.

Jerzy Wiesław Gogola

III. FORMY – W XIX i XX w. Kongr. Odpustów oraz Kongr. Obrzędów ustaliły, że 2 płatki sz. (niekiedy 1) muszą być 4-kątne (in. formy są niedozwolone) i wykonane z takiej samej tkaniny jak habit, z którym związane są bractwa; części sz. mogą być ozdobione obrazkiem tkanym, haftowanym lub drukowanym, tak aby widoczne były: materiał, kształt i barwa; płatki powinny być połączone 2 sznurkami lub tasiemka-

mi w dowolnym kolorze w taki sposób, aby jeden zwisał na piersiach, a drugi na plecach (wyjątek stanowią sz.: św. Michała Archanioła w formie tarczy, Męki Pańskiej z tasiemkami wełnianymi koloru czerwonego oraz Trójcy Przenajświętszej i św. Józefa z tasiemkami białymi); pierwsze małe sz. miały wymiary 20 x 25 cm, w XX w. zatwierdzono sz. mniejsze – 2 x 3 cm.

Kościół kat. przyjął i zatwierdził 19 form małych sz.:

1. Sz. Trójcy Przenajświętszej (przyjęty 1193) – jeden płatek biały z naszytym po obu stronach czerwono-niebieskim krzyżem, noszony przez członków bractwa Trójcy Przenajświętszej (→ szkaplerzne bractwa 10°).

2. Sz. MB Miłosierdzia (1218) – jeden płatek biały, na awersie wizerunek Matki Bożej → Miłosierdzia, na rewersie symbole → mercedariuszy, noszony przez członków Bractwa MB Miłosierdzia (→ szkaplerzne bractwa 6°).

3. Sz. MB z Góry Karmel, tzw. karmelitański (1250) – 2 płatki białe, na jednym widnieje wyobrażenie Matki Bożej → Szkaplerznej, na drugim → Serca Jezusa, noszony przez członków Bractwa NMP z Góry Karmel (→ szkaplerzne bractwa 7°).

4. Sz. Siedmiu Boleści Błogosławionej NMP (1255) – 2 płatki czarne z wizerunkami Matki Bożej → Bolesnej.

5. Sz. Niepokalanego Poczęcia NMP (1671) – 2 płatki niebieskie, na jednym wizerunek MB z Dzieciątkiem, otoczony napisem: *Immaculata Virginis Mariae Concepcio, sit nobis salus et protectio*, na drugim monogram MARIA z napisem: *Irreprehensibilis Mater et intacta Virgo, intercede pro nobis ad Dominum*, noszony przez członków Bractwa Niepokalanego Poczęcia NMP (→ szkaplerzne bractwa 8°).

6. Sz. Męki Pańskiej (1720) – 2 płatki czarne, na jednym białe serce zwieńczone krzyżem z napisem: *Jesu Xpi Passio*, oraz 3 gwoździe, na drugim obraz ukrzyżowanego Jezusa Chrystusa i w narożach → narzędzia Męki Pańskiej, na spodzie obu płatków napis: *Sit Semper in Cordibus Nostris*.

7. Sz. Najdroższej Krwi Chrystusa (poł. XIX w.) – 2 płatki czerwone, jeden ozdobiony wyobrażeniem kielicha z → Krwią Chrystusa, adorowanym przez aniołów.

8. Sz. Niepokalanego Serca Maryi (1842) – 1 lub 2 płatki zielone, jedna strona przedstawia Matkę Bożą, która w złożonych rękach trzyma płonące serce, druga wyobraża płonące serce przeszyte mieczem, ociekające krwią i zwieńczone krzyżem, wokół napis: „Niepokalane Serce Maryi, módl się za nami teraz i w godzinę śmierci naszej”.

9. Sz. Męki Pańskiej, Sz. Najśw. Serca Pana Naszego Jezusa oraz Najukochańszego i Współcierpiącego Serca NMP Niepokalanego (1846) – 1 lub 2 płatki czerwone, na jednym wizerunek Ukrzyżowanego i narzędzia Męki Pańskiej, wokół napis: „Święta Męko Pana naszego Jezusa Chrystusa, zbaw nas”, na drugim Serce Jezusa i → Serce Maryi, między nimi krzyż oraz napis: „Najświętsze Serca Jezusa i Maryi, strzeżcie nas”.

10. Sz. MB Uzdrowienia Chorych (1860) – 2 płatki czarne, na obu wizerunek Błogosławionej Dziewicy (wg obrazu Fra → Angelica), na odwrocie czerwony krzyżyk na czarnym tle.

11. Sz. św. Benedykta (1869) – 2 płatki czarne, na jednym wizerunek św. Benedykta z jego atrybutami, na drugim postać → Scholastyki z krzyżem, księgą i gołębicą, noszony niegdyś przez członków Bractwa św. Benedykta (→ szkaplerzne bractwa 5°).

12. Sz. Niepokalanego Serca Maryi (1877) – 1 płatek biały, na awersie wizerunek Serca Maryi z atrybutami, na rewersie Matka Boża otoczona wieńcem róż, z rozłożonymi dłońmi, z których tryskają płomienie.

13. Sz. Michała Archanioła (1880) – 2 płatki – niebieski i czarny w formie puklerza, na obu wizerunek św. → Michała Archanioła zabijającego smoka, zwieńczony napisem: *Quis ut Deus?*

14. Sz. Najśw. Oblicza Pana Jezusa (1885) – 1 płatek biały z wyobrażeniem → chusty Weroniki.

15. Sz. MB Dobrej Rady (1893) – 2 płatki białe, na jednym obraz Matki Bożej → Dobrej Rady, z podpisem: *Mater Boni Consilii*, na drugim herb pap. z napisem: *Filii, acquiesce consiliis eius*.

16. Sz. św. Józefa (1898) – 2 płatki fioletowe z naszytymi na nich płatkami złotymi z białymi brzegami, na jednym płatku postać św. Józefa Oblubieńca z Dzieciątkiem i lilią w dłoni, w dolnej części napis: „Święty Józefie, Opiekunie Kościoła, módl się za nami”, na drugim płatku emblematy pap., gołębicę, krzyż i napis: „Duch Pański jest Jego przewodnikiem”.

17. Sz. Najśw. Serca Pana Jezusa (1900) – 2 płatki białe, na jednym przebite Serce Jezusa, na drugim wizerunek MB Miłosierdzia.

18. Sz. Najśw. Serc Jezusa i Maryi (1901) – 2 płatki białe, na jednym wyobrażenie Serca Jezusa otoczonego cierniem oraz Serca Maryi przebitego mieczem, pod nimi *arma Christi*, na drugim płatku czerwoną krzyż.

19. Sz. św. Dominika (1903) – 1 lub 2 płatki białe, na jednym → Dominik klęczący przed krucyfiksem, na drugim bł. Reginald z Orleanu przyjmujący habit z rąk Matki Bożej.

Ponadto w 1. poł. XVIII w. → Alfons Maria de Liguori wprowadził u redemptorystów sz. czteroraki (łącznie Trójcy Przenajświętszej, Niepokalanego Poczęcia NMP, Siedmiu Bolesci Bogosławionej NMP i MB z Góry Karmel), zatwierdzony przez Stolicę Apost.; po jego śmierci przez dodanie sz. Męki Pańskiej powstał sz. pięcioraki; 1887 pap. Leon XIII zakazał noszenia sz. MB z Góry Karmel z in. na jednej tasie.

A. Michel, DThC XIV 1254-1259; A. Ball, *Handbook of Catholic Sacramentals*, Huntington 1991 (*Katolickie sakramentalia*, Gd 2005, 157-180); T. Szkopek, *Szaty zhabawienia*, Gd 2005; W. Bomba, *Dary nieba. Sz. Niepokalanego Serca Maryi, Sz. Męki Pańskiej i Najświętszych Serc Jezusa i Maryi*, Kr 2006; S.M. Kaldon, *Sz., który uzdrawia. Zielony sz. Maryi*, Kr 2006, 2009.

Jolanta Wasilewska

SZKAPLERZNA MATKA BOŻA, Matka Boża z Góry Karmel, tytuł Maryi związany z pobożnością szkaplerzną (→ szkaplerz II) oraz → karmelitami i → karmelitankami; wyrazem oddawanej mu czci są przedstawienia ikonogr. i sanktuarium maryjne.

1. **K u l t** – Jego początki i rozwój związane są z pustelnikami, którzy na zboczach góry → Karmel, skupieni wokół kaplicy poświęconej NMP, dali początek karmelitom; w duchowości karm. od początku akcentowano synowską więź z Maryją i Jej opiekę, a także nawiązanie do tradycji proroka → Eliasza, co podkreślają dokumenty zak. z XIII-XIV w. oraz piśmiennictwo polemiczne z XIV-XV w. (m.in. *De institutione primorum monachorum* Filipa Ribota z końca XIV w. oraz *De patronatu et patrocinio BMV in dictum sibi Carmeli ordinem* Arnolda Bostiusa z 1479); w nast. wiekach karmelici akcentowali znaczenie szkaplerza i przywileju → sobotniego; w XVI w. kult M.B.Sz. został teologicznie pogłębiony przez → Teresę Wielką oraz → Jana od Krzyża i przejęty przez karmelitów bosych; mimo kontrowersji wokół historyczności szkaplerza i przywileju sobotniego (poł. XVII – poł. XVIII w.) 1726 pap. Benedykt XIII ustanowił święto M.B.Sz. na 16 VII (w nawiązaniu do objawień 1251 → Szymona Stocka); w 2. poł. XX w. nastąpiło pogłębienie studium duchowego znaczenia szkaplerza (bez względu na historyczność wizji); w odnowionych konstytucjach karmelitów bosych podkreślono dążenie do zjednoczenia z Bogiem za pośrednictwem Maryi (zakon odnajduje w niej swój kontemplacyjny ideał); z okazji obchodzonego 2001 w zak. karmelitańskich roku maryjnego pap. Jan Paweł II napisał list *Il providenziale evento*, w którym m.in. podkreślił, że szkaplerz jest syntezą duchowości maryjnej.

Formularz mszalny na święto M.B.Sz. (MR 136'-137'') w nawiązaniu do góry Karmel jako miejsca modlitwy proroków i kultu Maryi podkreśla Jej wstawianictwo i przykład służby oraz zachęca do naśladowania Jej cnót; natomiast formularz karm. określa Ją Matką i Mistrzynią życia duchowego, która przez zjednoczenie z Jezusem Chrystusem rodzi z Kościołem

nowe dzieci oraz staje się wzorem życia ewangelicznego i modlitwy (*Zbiór mszy o NMP*, Pz 1998, 140-142); przez kult M.B.Sz. oraz noszenie szkaplerza wierzący łączą się także z całą rodziną Karmelu.

V. Macca, DIP II 581-596; *Obrzęd błogosławieństwa i nalożenia Szkaplerza NMP z Góry Karmel*, Kr 2001, 2011²; Ch. O'Donnell, *Dizionario carmelitano*, R 2007, 539-546.

Jerzy Wiesław Gogola

2. **I k o n o g r a f i a** – Wizerunki M.B.Sz. nie tworzą jednego, określonego typu przedstawieniowego; ukazywano Ją najczęściej w półpostaci lub całej sylwetce, z Dzieciątkiem na ręku lub na kolanach, trzymającą w jednej ręce berło, a w drugiej szkaplerz; w obrazach nawiązywano także do schematów → Niepokalanego Poczęcia NMP (V); jeśli wyobrażenie szkaplerza nie było obecne w oryginalnej kompozycji, to je domalowywano lub doczepiano do niej w późniejszym okresie; czasami szkaplerz był trybowany na blasze sukienek okrywających cudowne obrazy.

Tematem wielokrotnie powielanym przez artystów była scena przekazania szkaplerza przez Matkę Bożą Szymonowi Stockowi (np. obrazy z Trutowa, Krakowa, Głębowic, Dobrej k. Limanowej, Krosna), a także kompozycja ukazująca Matkę Bożą w kontekście → czyszcza (III), gdy jako Orodownicza dusz czyścicowych podaje im szkaplerz; wzorem dla wizerunku M.B.Sz. przedstawianej w półpostaci były ikony, wśród nich cudowny obraz *Salus Populi Romani* z bazyliki MB Większej w Rzymie – wizerunek Maryi zachowywano w niezmięnionej postaci, wkładając jedynie w charakterystyczne splecione dłonie lub w uniesioną rączkę Dzieciątka szkaplerz; nierzadko bezpośrednim wzorem stawały się obrazy Matki Bożej → Śnieżnej, czczone w pol. kościołach zwł. w XVII i XVIII w. (Czerna, Berdyczów, Zagórz); znane są także kompozycje nawiązujące do typu → Hodegetrii, z dodanym do całości szkaplerzem trzymanym przez Maryję lub Dzieciątka (Tomaszów Lubel., Łańcut); niektóre obrazy M.B.Sz. zbliżały się do typu → Eleusy, w którym Dzieciątko tuli się do Matki, czule dotykając dłonią Jej twarzy (np. Gdańsk – *MB Trembowska*, Frydman, Nur, Wieniawa); takie ujęcie występuje też w Belgii, Niemczech i we Włoszech; w okresie renesansu i baroku M.B.Sz. ukazywano również w całej postaci, z Dzieciątkiem i niekiedy berłem w ręku i szkaplerzem (Barczewo, Sieradz, Sterdyń).

Odrębnym wyobrażeniem M.B.Sz. są obrazy typu Bruna, które ukazują Maryję z Dzieciątkiem lub bez Niego, w brunatnym habicie karm. i szkaplerzem w dłoniach; źródłem tej inspiracji była ikona *Madonna del Carmine* z bazyliki w Neapolu, zw. *La Bruna* (nazwa pochodzi od brązowego stroju zak. lub ciemnej karnacji Maryi); podobne przedstawienia odnaleźć można w malarstwie hiszp. z XVII i XVIII w.; na terenie Polski wykształcił się wówczas wizerunek M.B.Sz. bazujący na przedstawieniach *Mater Misericordiae* (→ Opieki Matka Boża V 1), ukazujący Maryję w brązowym habicie, otaczającą polami swego płaszczu zakonników i zakonnice reguły karm. (klasztor Karmelitanek Bosych, Kraków).

F. Schubert, LThK IX (1937) 616-617; W. Smoleń, GrP 500; PrzSm (passim); K.S. Moisan, B. Szafraniec, *Maryja orodownicza wiernych*, Wwa 1987, 95-139; B.J. Wanat, *M.B.Sz. w Czernej*, Kr 1988, 107-125; J. Zieliński, *Maryja w życiu Karmelu*, Kr 2001, 49-50; B.J. Kucharski, *Szata Maryi*, Kr 2009; *Pod opieką Maryi. Ku koronacji łaskami słynącego obrazu M.B.Sz. z kościoła św. Krzyża w Rzeszowie*, Rz 2010.

Jolanta Wasilewska

SZKAPLERZNE BRACCTWA, stowarzyszenia rel., których członkowie zobowiązani są do noszenia → szkaplerza określonego kroju i barwy, wyrażającego związek z duchowością zakonu, z którym bractwo jest związane, albo część dla określonej tajemnicy wiary lub świętego.

Do b.sz. należą:

1° Arcybractwo Józefa Oblubieńca i Kamila Lellis → Józef Oblubieniec (III);